

To drevo na tujem raste

Antologija slovenske zdomske poezije zadnjih štiridesetih let

Aleph, Ljubljana 1990

Še do nedavnega je literatura vzhodnoevropskih emigrantov zaradi izobčenja teh avtorjev pri lastnem narodu sprožala poseben interes pri bralcih »svobodnega« zahoda. Politične spremembe v državah za nekdanjo železno zaveso pa so tem zamolčevanim piscem prinesle novo bralstvo v domačem kulturnem okolju. Tudi pri nas so ideje narodne sprave in vseslovenskega kongresa obudile zanimanje za slovenske emigrante in eden od rezultatov spremenjene zavesti je tudi antologija slovenske povojne zdomske poezije, ki jo je pripravil Ciril Bergles. Čas je za izdajo take knjige vsekakor primeren, saj je pridobila nadih dolgo prepovedanega sadu. Pri tem je za bralce pravzaprav vseeno, ali je šlo za pravo prepoved ali le za nesprotno in nesistematično zbiranje zdomskega tiska, kot ugotavlja Bergles v spremnem eseju. Tisti, ki bi pričakovali od antologije politično provokativno branje, bodo razočarani. Urednikov namen je bil predstaviti netendenčno literaturo oziroma, kot sam pravi, »pesmi, ki izpričujejo določeno polnost, umetniško in človeško«, in to od slovenskih avtorjev z vseh koncev sveta. Tako so v knjigi zastopani pisci iz Argentine, Avstralije in Združenih držav Amerike, to so države z najmočnejšimi slovenskimi skupnostmi, iz Kanade in Evrope ter po en pisec iz Brazilije, Indije in Japonske. Med pesniki še zdaleč niso le politični emigranti, kar je mogoče razbrati tako iz biografskih opomb, kot iz pesniških motivov. Politični emigranti so se zatekali predvsem v Argentino, kjer je prav zaradi doselitve velikega števila intelektualcev, tudi piscev, kot je v antologiji objavljeni Novačan, nastalo središče literarne dejavnosti našega zdomstva tudi z drugih koncev sveta. Na to nas opozarja Bergles v zelo informativni spremni besedi, kjer ugotavlja tudi razlike med diasporami; med politično in domačijsko argentinsko, razpršeno, z angleško kulturo tesno povezano in zato bolj svetovljansko avstralsko ter delavsko ameriško diasporo. Zanimivo je, da sta v knjigi zastopana tudi dva avtorja, ki nista bila rojena v Sloveniji, temveč v Argentini. To sta Andrej Rot (r. 1953), predstavljen z dvema pesmima, in Pavel Fajdiga (r. 1954), upoštevan le z eno

pesmijo. O njunem pisanju zaradi skoposti gradiva, ki kot tipično pre-kletstvo antologij prizadene večino avtorjev, ne morem reči kaj določnejšega. Vsekakor sodijo njune pesmi med boljša besedila v knjigi, za katero so značilni vrednostno precej raznoliki prispevki. Ponekod je tako razlikost opaziti celo pri pesmih istega avtorja, to bi bilo mogoče razumeti le kot avtorjev umetniški razvoj, vendar žal podatkov o času nastanka objavljenih pesmi ni. Ta podatek bi koristil tudi tematski analizi antologije, v kateri po pričakovanju prevladuje prav tematika zdomstva, kot bistveno doživetje zdomskih pesnikov. Verjetno je prav zato, ker gre za doživetje, izraz domovina v teh pesmih uporabljen le nekajkrat, veliko pogosteje dom, domača vas in opisi narave. Vsi ti pojmi so v kontekstu slovenske literature ideološko in tipološko obremenjeni, saj nas spomnijo na veliko narod vzpostavljačo nalogo slovenske literature in ob tem na njeno nesproščenost. Vendar se v zdomski poeziji bolj kot na to vežejo na sentimentalizem in elegičnost, ki prinašata s seboj tudi ponavljajoče se izrazje (npr. ranjeno srce ali duša, izkoreninjenost, jadro izgubljeno, pristan) in motive (spomin na domače kraje, hrepenenje). Čeprav je take, resda iskrene, a vendar stereotipne poezije v antologiji precej, je tudi drugačna, tako v okviru zdomske tematike, kot z drugimi, splošno človeškimi temami ali s tudi pogosto krščansko problematiko. Prav zato knjige ne moremo omejiti le na pričevanje o osupljivem dejstvu, da se ustvarjalnost zdomcev kaže tudi v besedni umetnosti. Še toliko bolj je ta potreba presenetljiva za generacijo, rojeno v tujini. Sta Rot in Fajdiga znanilca nove kulturne paradigme, v kateri bo vrednota tudi ustvarjanje majhnih etničnih skupin? Tudi z njunima prispevkoma nas antologija seznanja z avtorji, vrednimi temeljitejšega poznavanja. Prva možnost je že dana z izidom pesniške zbirke Jožeta Žoharja *Aurora Australis* pri Mladinski knjigi, prav pa bi bilo, da bi tudi v tujini tiskane slovenske knjige dosegle naše police. Žoharjev prispevek je že v tej antologiji med obsežnejšimi in prinaša enega od pogledov na zdomstvo. Uporablja izraz »domovina«, lahko jo personificira in ugotavlja, »da sva zvesta si ostala«, pričakuje sanjavega okrepcila, je celo didaktičen (»so tod krvaveli najini prejšnji rodovi, zato se pokloni pred temi spomeniki in grobovi«), marsikje pada v stereotipnost, a jo tudi presega (npr. s kitic: »Čutiš: nekje klije / v življenje mimo tebe, / mimo tvoje volje zori / v smeri, kjer si bil in / kjer te že dolgo več ni«). In prav v teh drobcih, razsejanih tudi v prispevkih drugih avtorjev, sem začutila tisto razsežnost zdomske tematike, ki je ugledana skoz prizmo naše prisotnosti in odsotnosti v različnih življenjskih okoljih, kar pa šele z (dolgo)trajno ločenostjo in tolikšno spremembo, kot jo prinaša zdomstvo, preselitev v povsem drugačno kulturno okolje, postane nenormalno, zapora, ob kateri se zgoščata čustveni in razumski svet posameznika. Psihološko je ta tematika vsekakor relevantna, v umetniškem pogledu pa enako zahtevna kot vsaka druga. (Na Slovenskem jo v prozni obliki že uspešno izraža Lojze Kovačič.) Razmišljanje

o pesmih iz antologije me je spomnilo na »domsko« temo, tudi eno od tistih, ki zlahka poplitvi, a ne v pesmih Maje Vidmar (z naslovom *Dom* v zbirki *Način vezave*), Milana Dekleve (*Domovi na štiri kote v Odjedanju božjega*), Milana Jesiha (npr. pesem *Neka pokrajina*, nekako skrita v *Sonetih*, a ne le ta). To so pesmi, ki »domske« tematike vsekakor ne zapisujejo na ideološko ali kako drugače obremenjen in obremenjujoč način. Zdi se mi pa, da so vplivale tudi na moje branje zdmskih pesmi in na visoke kriterije v zvezi z njo, čeprav, po pravici povedano, prav velike kvalitete prispevkov v antologiji nisem pričakovala. A presenečenje sem kot nalašč doživela že ob prvih pesmih, ob *Podekvatorskih sonetih*, ustvarjalca, znanega že iz medvojnega časa, Tineta Debeljaka. Vpliv obnovljenega zanimanja za sonet? Mogoče, a še bolj dinamičnih Debeljakovih podob. Med boljšimi avtorji naj naštejemo še Franca Papeža, čeprav je v njegovem pripovednem modernizmu zaznati za kanec preveč čustvenosti, in Petra Košaka, za katerega se strinjam z urednikom, da se »najbolj zavzeto poigrava z besedo«, sposoben pa je tudi ironije. Z več pesmimi je predstavljen tudi Bert Pribac, vendar so boljše zadnje, bolj opisno-pripovedne, saj je v metaforiki prvih precej stereotipen. Med avtoricami, ki jih ni malo (enajst od skupno dvainštiridesetih avtorjev), sta zanimivi v Avstraliji živeča Daniela Hliš-Thirion in Dunajčanka Tea Rovšek-Witzemann. Na poezijo Edvarda Kocbeka nekoliko spominjajo pesmi na Dunaju živečega, a tudi v Sloveniji prisotnega Leva Detele. Pri nekaterih avtorjih so zanimive predvsem tiste pesmi, ki opevajo novo domovino, kot, recimo, pri Američanki Ani Prašek-Krasni.

Lahko pričakujemo, da bo pri slovenskih ustvarjalcih, živečih v bolj in manj daljnih deželah, zavest, da jim osrednji slovenski Parnas ni več nedostopen, še spodbudila besedno umetnost?

Vita Žerjal